

FIGYELŐ

Ibrahim Müteferrika nyomtatványai az Országos Széchényi Könyvtárban. A török nyomdász atyjaként ismert kolozsvári születésű Ibrahim Müteferrika (1670/71–1747) jelentős diplomáciai karriert futott be a 18. századi Oszmán Birodalomban. Ki is volt ez a Rákóczi fejedelem tolmácsaként, diplomataként és nyomdászként is működő rejtélyes figura, akinek eredeti nevét mára a feledés homálya borítja? Erre a kérdésre (is) keresi a választ a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteménye által létrehozott honlap,¹ amelyhez kapcsolódva mindkét, magyarországi „müteferrikákat” őrző könyvtár (az Országos Széchényi Könyvtár és az MTA Könyvtára) digitalizáltatta ezen anyagát, így létrehozva egy tel jes, 17 műből álló virtuális gyűjteményt a nyomdász életében megjelent kiadványokból. Jelen írásunk ehhez a Müteferrikát (úra)felfedező folyamathoz kapcsolódva igyekszik az OSZK-ban található gyűjteményből izelítőt adni, miközben felvázolja a kalandos életpályát is.

Ibrahim maga írta az 1709-ben megjelent *Riszále-i Iszlámíje* (Értekezés az iszlámról) című vallási traktátusában, hogy Kolozsvárott született,² de arról nincsenek pontos adataink, hogy milyen körülmények közt került az Oszmán Birodalom területére és a Porta szolgálatába. Egyes feltevések szerint ifjan elrabolták, míg mások inkább azt valószínűsítik, hogy ő menekült egészen Isztambulig, mert unitárius meggyőződése miatt üldözték.³ Ez utóbbit támasztja alá a fenti vallási értekezésében használt bibliai argumentáció Isten egyetlenségéről és a Mohamed próféta személyére vonatkozó bibliai utalás zsidó-keresztény meghamisításáról, amelyben Servetusnak és követőinek a hitvitákban gyakran használt érvét láthatjuk felsejleni.⁴ Az iszlámról szóló értekezés alapján mindenesetre biztos, hogy Müte-

¹ *A titokzatos nyomdászmeister Ibrahim Müteferrika és a török nyomdászat kezdete*, összeáll. Kovács Nándor Erik, szerk. Sajó Tamás = <http://müteferrika.mtak.hu/index.html>

² „Én, igénytelen, szegény szolga, Magyarországon, Kolozsvár városában születtem.” Id. Horváth J. József: *Ibrahim Müteferrika Magyarországon*. Ponticulus Hungaricus 2004. = <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/limes/müteferrika.html>

³ A Müteferrikára vonatkozó gazdag szakirodalomból itt csupán néhányat említünk: Kovács Nándor Erik: *Küzdők öröksége: Szilágyi Dániel, Vámbéry Ármin és Ibrahim Müteferrika emlékezete és az Akadémiai Könyvtár Keleti Gyűjteményének török kincsei*. In: *A kívánt világosság. VI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Összeáll.: Dobrovits Mihály. Dunaszerdahely, 2009. Liliium Aurum, 273–288; Horváth J.: *i. m.* (2. jegyzet); Schmidt Szonja: *Ibrahim Müteferrika szerepe a 18. századi oszmán reformokban*. = Magyar Könyvszemle (125.) 2009. 220–228; Tóth Ferenc: *Ibrahim Müteferrika, egy oszmán diplomata a magyar függetlenség szolgálatában az 1730-as évek végén*. = Magyar Tudomány 2011. = <http://www.matud.iif.hu/2011/01/05.htm>; Simonffy, Aladár von: *Ibrahim Müteferrika: Bahnbrecher des Buchdrucks in der Türkei*. Bp. 1944. Dr. Vajna & Bokor; Berkes, Niyazi: *İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dini ve Fikri Kimliği*. = Belleten (26.) 1962. 715–737; Sabev, Orlin: *Ibrahim Müteferrika ya da ilk Osmalı matbaa serüveni (1726–1746)*. İstanbul, 2006. Yeditepe Yayınevi.

⁴ Schmidt: *i. h.* (3. jegyzet) 225.

ferrika nem külső kényszerből vált muszlimmá, hanem tudatos, megfontolt választás eredményeként.⁵ A tehetséges fiatalember hamar megtanulhatott törökül és perzsául, otthonról hozott ismereteinek, nyelvtudásának és ambíciójának eredményeként pedig elnyerte a szultán diplomáciai különmegbízottja, vagyis a müteferrika tiszttségét, amely után – eredeti neve ismeretének hiányában – elterjedt ragadványnevét kapta.

Müteferrika tehát 1714-ben Bécsben tárgyalt Savoyai Eugen herceggel, majd 1717-től (más források szerint 1720-tól) II. Rákóczi Ferenc állandó portai összekötője és tolmácsa lett egészen a fejedelem 1735-ben bekövetkezett haláláig.⁶ Mikes Kelemen, a fejedelem személyi titkára *Törökországi levelek* című munkájában többször említi Ibrahim efendit, akiről a haldokló Rákóczi a Portához írt búcsúlevelében így emlékezik: „A császár kegyelmességébe ajánlom [...] kiváltképpen Ibrahim hív tolmácsomat. A mindenható Isten jutalmaztassa meg legdrágább áldásával velem tett jótéteményeit.”⁷ Annál is inkább meghatározó volt e feladat, mivel Müteferrika magyarországi recepciója éppen a Rákóczi-emigrációhoz kapcsolódó kutatások melléktermékeként keletkezett.

A birodalom modernizálását elősegítő nyomdaalapítás gondolata minden bizonnyal kolozsvári tapasztalatai alapján érlelődött meg Ibrahimban, ám ennek technikai megvalósítása csak hosszú előkészületek után vált lehetségessé. A sikerhez vezető út egyik lépése az *Er-Risâletü ,l-Müsemâ mi Vesfletü' Tibâ ,a* (A nyomda szükségessége) című, 1726-ban írt traktátus, amelyben Müteferrika a nyomdával járó előnyöket veszi sorra a muszlim írásos örökség megőrzésétől a nagy szótárak, történelmi, földrajzi, asztronómiai és államigazgatási művek hiba nélküli és olcsó közreadásának lehetőségéig; ezek az iskolázottság emelésével járulnának hozzá a birodalom jólétéhez. Ezt a kéziratos munkát Müteferrika benyújtotta a sejhüliszlámnak és a nagyvezírnek, akik szultáni jóváhagyással engedélyezték a tipográfia beindítását, de csakis az ulemá (a legfőbb vallásjogi testület) határozatának megfelelően: vallási tárgyú művek kiadása – a szent szövegek meghamisításának lehetősége miatt – szigorúan tilos a nyomda számára. Müteferrika első nyomtatványában közzé is tette eme engedélyeket, valamint megjelentette a nyomdára vonatkozó írásait, hogy a nagyközönség meggyőződhessen a tipográfia legitimitásáról.⁸

A végül 1728/1729-ben induló első isztambuli nyomda felszerelése javarészt Bécsből származott.⁹ A tipográfia hat sajtóval dolgozott, ebből kettőt – Müteferrika saját földrajzi érdeklődésének megfelelően – térképek sokszorosítására állandósítottak.¹⁰ Két rézmetszőt is foglalkoztatott az officina, de bizonyos kiadványokhoz maga Müteferrika is készített réz- és fametszetű illusztrációkat,¹¹ emelve ezzel a könyvek értékét, és bizonyítva saját sokoldalúságát. A nyomda 1729-től 1742-ig készítette el 17 kiadványát 22 kötetben. Közben 1735–1740 között szüneteltette tevékenységét. Erről a szünetről 1944-ben Simonffy Aladár még csak annyit tudott közölni, hogy Ibrahim ismét megbízott feladatokat kapott a Portától, de közelebről nem nevezte meg ezeket. Tóth Ferenc nemrégiben megjelent publikációjából kiderül, hogy Müteferrika az 1736–1739 között zajló orosz–török háborúban végzett diplomáciai tevékenységet, miközben szerepet vállalt a magyar emigráció Rákóczi Józseffel kapcsolatos titkos diplomáciai terveinek egyengetésében is.¹²

⁵ Erre először Niyazi Berkes hívta fel a figyelmet, az addig elterjedt vélekedésekkel szemben. L. KOVÁCS: *i. h.* (3. jegyzet) 279, 20. jegyzet.

⁶ SIMONFFY: *i. m.* (3. jegyzet) 10.

⁷ Id. HORVÁTH J.: *i. m.* (2. jegyzet)

⁸ SCHMIDT: *i. h.* (3. jegyzet) 226.

⁹ TÓTH: *i. h.* (3. jegyzet)

¹⁰ SIMONFFY: *i. m.* (3. jegyzet) 38–40.

¹¹ SIMONFFY: *i. m.* (3. jegyzet) 38–40.

¹² TÓTH: *i. h.* (3. jegyzet)

A nyomda az 1740-es újraindulás után még négy művet jelentetett meg. Simonffy szerint Mütferrika vállalkozása nem hozott jelentős anyagi hasznot, sőt a nyomdaalapító szegényen, egy dagesztáni küldetés során szerzett betegségben hunyt el.¹³ Az újabb szakirodalom óvatosabban fogalmaz: eszerint Mütferrika valószínűleg 1747-ben bekövetkezett halálának körülményei homályosak.¹⁴

A Mütferrika-nyomda által kiadott művek témaválasztását – a vallási tárgyú munkák tilalma mellett – a nyomdavezető tudományos érdeklődése határozta meg:¹⁵ mindenekelőtt földrajzi, történeti, nyelvtudományi alkotások kerültek ki a sajtó alól, de a 17 mű közt akad útleírás, politikafilozófiai értekezés és a mágnesességről szóló könyvecske is. Mütferrika kiadói tevékenységére jellemző volt, hogy nagyrészt maga írt előszót a kinyomtatott művek elé, amelyekben kijelölte azon olvasók körét, akik haszonnal forgathatják majd e munkákat, valamint rendszeresen kiegészítette a könyvek tartalmát az általa tudott újabb ismeretekkel. Ibrahim iskolázottságára vonatkozóan könyvtárának rekonstrukciója,¹⁶ a nyomdájában kiadott saját művei és a fent említett előszavak alapján Schmidt Szonja valószínűsíti, hogy Ibrahim medreszei oktatásban részesült; innen az efendi jelző, amelyet többször használ magával kapcsolatban.¹⁷ (Máshol „földrajztudós Ibrahim”-ként vagy egyszerűen „nyomdász Ibrahim”-ként aposztrofálja magát.) Biztos azonban, hogy akármilyen oktatásban is részesült akár eredeti hazájában, akár a választottban, Mütferrika küldetésének tekintette „felrázni a török politikai elitet és modern ismeretekkel és eszközökkel elősegíteni a modernizáció útját”.¹⁸

*Már csak kettő hiányzik*¹⁹

Az OSzK Régi Nyomtatványok Tárában összesen 15 található meg a Mütferrika-nyomda 17 kiadványából. A török ösnyomtatványok több különböző forrásból és különböző időpontokban érkeztek a Régi Nyomtatványok Tárába. E dokumentumok első csoportja – amely megalapozta a Mütferrika-gyűjteményt – Széchényi Ferenc könyvtárából származik. Ő vásárolta meg az isztambuli sajtó 13. kiadványaként megjelent *Târîh-i Na'imâ* (Naima története) című munkát, amely két kötetben, 1438 oldalon dolgozza fel az eseményeket 1592-től 1659-ig. Ez Ibrahim efendi bevezetőjével látott napvilágot 500 példányban, 1735-ben.²⁰ (A gyűjteményben két Széchényi-példány található.) Szintén Széchényi könyvtárából való Ömer efendi tollából az *Ahvâl-i gazavât der diyâr-ı Bosna* című – az 1736–1739 között dúló boszniai háború történetét bemutató – mű, amely a nyomda 16. termékeként hagyta el a sajtót 1741-ben.²¹ Ugyaninnen való az 1740-ben megjelent *Târîh-i Raşid efendi* (Raşid

¹³ SIMONFFY: *i. m.* (3. jegyzet) 40–41.

¹⁴ *A titokzatos nyomdászmaster...: i. m.* (1. jegyzet)

¹⁵ KOVÁCS: *i. h.* (3. jegyzet) 280.

¹⁶ A könyvtárat levéltári források alapján rekonstruálta: SÁBEV: *i. m.* (3. jegyzet), id. SCHMIDT: *i. h.* (3. jegyzet) 224.

¹⁷ SCHMIDT: *i. h.* (3. jegyzet) 227.

¹⁸ KOVÁCS: *i. h.* (3. jegyzet) 281. A 18. század első felében az Oszmán Birodalomban lassú reformfolyamat vette kezdetét, miután a katonailag meggyengült állam elitje III. Ahmed uralkodása alatt egyre nyitottabbá vált a nyugati szokások iránt. Ekkortól kuldtek több nyugati országba követet, ekkor vált divatosá a franciás kertművészet vagy a tulipánnemésítés, amelyről a korszak a nevét kapta. Ennek a reformfolyamatnak egyik előhírnöke Mütferrika. L. részletesen TÓTH: *i. h.* (3. jegyzet).

¹⁹ L. SOLTÉSZ Zoltánné: *Már csak öt hiányzik*. = OSzK Híradó 1977. 246–249.

²⁰ Jelzete: App. H. 3109; App. H. 3110. Harmadik példánya 1918-tól van a könyvtár tulajdonában, ennek jelzete App. H. 3108.

²¹ Jelzete: App. H. 3105.

története) című háromkötetes krónika, amely 1662-től 1721-ig meséli el a történéseket. Ennek a Széchenyitől származó példánya egybe van kötve a műhely 15. termékével – a történeti sorozat utolsó darabjával –, a Şeyh Asim efendi Ismail Çelebi zade által írt *Târih-i Çelebizâde* című művel, amely 1741-ben jelent meg.²²

További két Műteferrika-kiadványt vásárolt meg a könyvtár – a pecsét tanúsága szerint – még a 19. században: egyrészt a Jean-Baptiste Holderman jezsuita páter kéziratából készült híres francia nyelvű török nyelvtant, a *Grammaire turque*-t, amely a nyomda 8. terméke, és amelynek kiadását jelentős számú példány megrendelésével támogatta a francia kormány.²³ A franciák számára készült első arab és latin betűs török nyelvkönyv mára a legritkább török ösnyomtatványok egyike, s kiadása jól példázza, hogy Ibrahim több szempontból is rászolgált a műteferrika (egyik jelentésében: ’sokol-dalú’) névre. 1897-ben vásárolta meg a könyvtár a tipográfia 3. kiadványát, amely az 1720-as afgán–perzsa háború történetét meséli el. Ennek fordítója valószínűleg maga Műteferrika, eredetije pedig Jan Tadeusz Krusiński jezsuita szerzetes latin nyelvű műve. A személyesen Rákóczi által pártfogolt²⁴ kiadás 1730-ban látott napvilágot 1200 példányban.²⁵

A török ösnyomtatványok gyűjtésének az 1968-as esztendő adott új lendületet, ekkor szerezte be ugyanis a könyvtár Pastinszky Józseftől az isztambuli sajtó hatodik, 1730-ban megjelent termékének második kötetét. A teljes mű *Târih-i Mısır li Süheyli efendi* címmel Egyiptom történetét dolgozza fel két kötetben, 106 levélnyi terjedelemmel.²⁶ A példány külön érdekessége, hogy Simonffy Aladárnak, a Budapesten megjelenő, német nyelvű *Pester Lloyd* egykori isztambuli tudósítójának ex librise szerepel benne, tehát ez a kötet a Műteferrikát először (és máig utoljára) önálló monográfiával méltató magyar kutató tulajdona volt. Ezt a művet már a Régi Nyomtatványok Tára számára vette a könyvtár, s ez a beszerzés indította a tár vezetőit, hogy később a Műteferrika-nyomda fent felsorolt, eddig a törzsgyűjtemény részét képező kincseit a központi raktárból áthelyeztessék az RNYT. állományába.²⁷

A gyarapodás 1975-ben folytatódott, amikor sikerült megszerezni az officina egyik leghíresebb termékét, a 11. kiadványt, Katib Çelebi *Cihân-nüma* című alkotását.²⁸ Çelebi ebben a világtükörben Mercator, Ortelius és Cluver eredményeit összegzi, valamint kiegészíti mindezt olyan igen jelentős arab és perzsa tudósok földrajzi tárgyú megfigyeléseivel, akiknek eredeti munkái elvesztek, és ma már csak ezen áttételes török fordításból rekonstruálhatóak az utókor számára. A könyv utolsó részét maga Műteferrika fogalmazta. Ennek fekete-fehér metszetekkel ellátott példányaiért akkoriban 30 piasztért kértek, míg „illuminált térképekkel” – ahogy egy 18. századi utazó feljegyzéséből tudjuk – 44 piasztért.²⁹ A kiadvány 500 példányban jelent meg, de ezekből igen kevés maradt fenn. Ugyanebben az évben vásárolta meg a könyvtár a fáradhatatlan nyomda 7. sajtótermékét, a *Kalifák rózsakertje* című, a bagdadi kalifátus történetét feldolgozó munkát Hüseyin Murtaza Nazmizâde tollából.³⁰ Ez 1731-ben, 500 példányban, 130 levélen látott napvilágot.

Ez után 1977-ben került sor az állományrész legnagyobb bővülésére: négy, a sussexi Ad Orientem Ltd.-től vásárolt nyomtatvánnyal gazdagodott a gyűjtemény. Ezek közt van a műhely 12. terméke, egy

²² Jelzete: App. H. 3107.

²³ TÓTH: *i. h.* (3. jegyzet). Jelzete: App. H. 3104.

²⁴ A fejedelem a nagyvezírnél járt közben, hogy a mű megjelenhessen. L. ABRAHAMOVICZ, Zigmunt–HOPP Lajos: *Rákóczi és a magyar könyvnyomtatás*. = Magyar Könyvszemle (93.) 1977. 178–181.

²⁵ Jelzete: App. H. 3106.

²⁶ Jelzete: App. H. 3092.

²⁷ SOLTÉSZ: *i. h.* (19. jegyzet) 248–249.

²⁸ Jelzete: App. H.3142.

²⁹ SIMONFFY: *i. m.* (3. jegyzet) 28.

³⁰ Jelzete: App. H. 3143.

történeti munkákból álló sorozat kezdődarabja: Katib Çelebi krónikája, amely a bűnbeeséstől kezdve időrendben tárgyalja az eseményeket 1648-ig. A Çelebi által megírt világtörténetet Emir Buhara Şeyh folytatta 1731-ig, majd a kiadást közvetlenül megelőző 3 év eseményeit Müteferrika foglalta össze. Müteferrika végül – jó reklámszakemberként – 12 oldalon méltatja Çelebi jelentőségét, és egyúttal beszámol a nyomda által eddig frissen kiadott műveiről. Ez a könyv 1734-ben, 500 példányban *Takvîm ül-tevârih* címmel jelent meg.³¹ Szintén 1977-től birtokolja a könyvtár a *Ferheng-i Şu'ûri* című, több mint 900 levélből álló török–perzsa szótárt, Şuuri Hasan efendi művét, mely 22 550 szó jelentését illusztrálja 22 450 perzsa disztichonnal.³² Ez a tipográfia 17., Müteferrika életében tehát utolsó munkája, amely 1742-ben került forgalomba.

Más szempontból értékes a következő 1977-es beszerzés. A *Tuhfet ül-kiâr fi esfâr ül bihâr* című, szintén Çelebi-mű a tengeri hadviselésről szól. Ez az officina második kiadványa 1729-ből; öt szép rézmetszetes térképet tartalmaz a Föld két féltekéjéről, a Földközi-, az Adriai- és a Fekete-tengerről.³³ A legkisebb terjedelmű negyedik mű Nyugat-India történetét adja elő Tahiri Hindi feldolgozásában. Ez 1730-ban hagyta el a sajtót négy rézmetszetes térképpel, egy Ptolemaiosz nyomán készített csillagterképpel és 12 különleges fametszettel díszítve.³⁴ Simonffy leírása szerint ez a nyomtatvány már 1944-ben is rendkívül ritkának számított,³⁵ a kinyomtatott 500 példány többségét ekkorra nyilván „szétolvasták”. A kötet illusztrációit mindenestre „páratlan elbeszélőkészség, sajátos művészi fantázia és stílus jellemzi”.³⁶

Időrendben a legutolsó beszerzés 1998-ban történt, amikor egy hollandiai árverésen vásárolt meg a könyvtár két újabb „müteferrikát”. Az egyik ezek közül a nyomda első kiadványaként megjelent kétkötetes arab–török szótár, amely röviden csak Vankulu szótáraként ismert.³⁷ A szótárnak egy kézzel írt példányáért 350 piasztert kellett fizetni a korbán, míg a nyomtatott (és a nyomdász szándéka szerint hibáktól kevésbé hemzsegő) változat ára ennek mindössze a tizede: 35 piaszter volt.³⁸ Ez a legjobb minőségű papíron, török kötésben, 1000 példányban jelent meg 1729-ben. A másik, *Füyûzât-ı miknatisîye* (A mágnés előnyei) című kiadványnak – amely a sorban a 10. volt – maga Müteferrika a szerzője. A mágnességéről írt, elsősorban latin nyelvű forrásokból merített munka két rézmetszettel, 500 példányban került piacra 1732-ben.³⁹

Az így csaknem teljes életműből már csak két munka hiányzik: Timur Lenk 1730-ban nyomtatott története, valamint Müteferrikának a társadalom igazgatásáról és a hadviselésről írt saját műve, melynek jelentőségét a modernizáció szempontjából többen méltatták.⁴⁰

³¹ Jelzete: App. H. 3151.

³² Jelzete: App. H. 3152.

³³ Jelzete: App. H. 3150.

³⁴ Jelzete: App. H. 3149.

³⁵ SIMONFFY: *i. m.* (3. jegyzet) 19.

³⁶ SOLTÉSZ: *i. h.* (19. jegyzet) 249.

³⁷ Jelzete: App. H. 3252.

³⁸ SIMONFFY: *i. m.* (3. jegyzet) 16–17.

³⁹ Jelzete: App. H. 3253.

⁴⁰ „A mű a »Lále devri« (Tulipán-korszak) névvel fémjelzett, az európai orientáció kezdetét jelentő időszak fontos kritikai értekezése az állami élet és a morális válság számos kérdésére kitér, de – a korbán jellemzően – főként a hadsereg problémáira, reformjára helyezte a hangsúlyt, ami nem csoda, hiszen a visszaesés legerőteljesebben a területvesztések és katonai vereségek formájában éreztette hatását. E művében [Müteferrika] első alkalommal használja az Nizám-i dzsedid (új rend) fogalmát, amely csak a 18. század utolsó éveiben, III. Szelim szultán (1789–1807) haderőreformja idején kerül be az oszmán modernizálási folyamat szótárába.” Kovács: *i. h.* (3. jegyzet) 281, 21. jegyzet.

A két hiányzó nyomtatvány eredetiben való beszerzéséig azonban a kutatók rendelkezésére áll digitális másolatuk, amelyeket a MTA Könyvtára Keleti Gyűjteményének jóvoltából, csereként kaptunk 2011-ben.

VARGA BERNADETT

Versben megénekelte nyomdászjelvények. A kiadói- és nyomdászjelvények kutatása a grafika- és a nyomdásztörténet határterületének mondható. Az alábbi költeményre azért hívnám fel az érdeklődők figyelmét, mert azon ritka kivételek közé tartozik, amikor az irodalomtörténet mezszyéjére tévedve bukkanunk valamilyen érdekességre. Kiadói jegyekre vonatkozó szórványos irodalmi utalásokat persze ismerünk; Ady például így ironizált a Singer és Wolfner-féle vállalkozás jelvényével:

Szeszélyes és bolondos földi párák,
Kik nem tudják soha, hogy mit akarnak:
(Singer és Wolfner: »Magyart a magyarnak.«)¹

Az olyan irodalmi alkotás azonban, amely kimondottan ezt a témát dolgozná fel, valóban fehér holló. A szóban forgó vers eredetileg a *Gentleman's Magazine* című irodalmi, történelmi és művelődéstörténeti havilap 1836. májusi számának 501. oldalán jelent meg, a szerző nevének feltüntetése nélkül. Következő említése két évvel később történt, a *The Aldine Magazine of Biography, Bibliography, Criticism, and the Arts* művészeti és irodalmi hetilap első évfolyamának első számában (1838/1. 4). A „The Aldine triumvirate” című – öt részletben megjelent – írás a neves nyomdászcsalád három generációját mutatta be; ennek illusztrálására közölték újra a költeményt. Szerzőként itt már Samuel Egerton Brydges (1762–1837) „néhai tiszteletre méltó bibliográfus” szerepel.

Charles Henry Timperley (1794–1861) *A dictionary of printers and printing* című művében (London, 1839. 206) ismét Samuel Egerton Brydges neve alatt közölte. A téves adatot ezután többen átvették, így például Jacob Larwood (1827–1918) és John Camden Hotten (1832–1873) *The history of signboards from the earliest times to the present day* című, cégékekről szóló könyvükben (London, 1866. 229); ők azonban csak az első, illetve az utolsó két versszakot adták közre.

A valódi szerző kilétét végül John Gough Nichols (1806–1873) fedte fel „The Aldine anchor: an impromptu” című írásában (*Notes and Queries* 1866/252. 327). Szerinte a vers írója valójában nem Samuel Egerton Brydges, hanem John Mitford (1781–1859) anglikán lelkész. A 19. század eleji művelt brit közélet jelentős személyisége saját versein kívül számos nagy angol költő műveit rendezte sajtó alá. Baráti köréhez tartozott ugyanis William Pickering (1796–1854) londoni kiadó, aki nem mellesleg szintén a horgonyra tekeredő delfint választotta jelvényéül „Aldi discipulus anglus” (Aldus angol tanítványa) jelmonddal. Mikor Pickering 1833-ban részesedésre tett szert a nagy hagyományokkal rendelkező *Gentleman's Magazine*-ban, barátját bízta meg a lap szerkesztésével is. 1834–1850 között, míg ezt a funkciót viselte (tehát az „Aldus horgonya” megjelenésének idején is), Mitford számos saját versét és esszéjét is közölte. Ezek egyikével van tehát dolgunk. A tévedés oka az lehetett, hogy közvetlenül a költeményt megelőzően Brydges két szonettjét hozta a lap, és mivel az „Aldus horgonyá”-nak nem tüntették fel a szerzőjét, automatikusan Brydges-nek tulajdonították ezt is.

¹ Ady Endre: *Mikor Margita visszajött.* = Nyugat 1912/19. 522–524.